

РОЗДІЛ II. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

УДК 37.018.43:811.161.2'243]-048.42

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-1-02>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Гейченко К. І.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри мовної підготовки
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
просп. Маяковського, 26, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-0294-8423
geichenko.ei@gmail.com*

Цупікова О. А.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мовної підготовки
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
просп. Маяковського, 26, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-5834-4493
cpklena@gmail.com*

Ключові слова: українська мова як іноземна, іноземні студенти, дистанційне навчання, синхронне й асинхронне онлайн-заняття.

Повномасштабна озброєна агресія спричинила значні зміни в системі освіти. У складних умовах воєнного стану перехід на дистанційне навчання дозволив відновити освітній процес і продовжити безпечно здобувати вищу освіту в Україні іноземним студентам незалежно від місця їх перебування.

У статті маємо на меті дослідити особливості організації дистанційного навчання української мови як іноземної в умовах сьогодення.

Розглянуто складнощі та відмінності викладання мови в дистанційному форматі порівняно з іншими дисциплінами гуманітарного профілю. Наголошено на важливості та необхідності комунікативної практики, яка є обов'язковою для отримання якісного результату.

Проаналізовано позитивні аспекти (віддалений глобальний доступ, розмаїтість ресурсів і навчальних матеріалів тощо) і труднощі (технічні обмеження учасників, часовий пояс, ослаблення невербальної підтримки тощо) дистанційної освіти, які виникають під час викладання української мови як іноземної. Підкреслено, що онлайн-навчання підвищує вимоги до всіх учасників навчального процесу, активізує розвиток самостійної роботи у студентів і розширює компетенції викладача.

Зазначено, що дистанційний формат може здійснюватися в синхронному й асинхронному режимах. Доведено, що найбільш ефективною формою дистанційного навчання під час вивчення української мови як іноземної є синхронне онлайн-заняття. Охарактеризовано його особливості в порівнянні із традиційним очним заняттям, виділено переваги та недоліки, окреслено вимоги до викладачів і студентів.

Висвітлено особливості асинхронного формату навчання, можливості, які надає цей формат, і недоліки.

Аналіз дистанційної форми навчання української мови як іноземної довів її продуктивність і перспективність. Нині онлайн-формат є гідною альтернативою традиційним заняттям в аудиторії, який забезпечує безперервний (а під час війни і безпечний) освітній процес.

PECULIARITIES OF ORGANISING DISTANCE LEARNING IN UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Geichenko K. I.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Language Training
Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
Mayakovsky ave., 26, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0294-8423
geichenko.ei@gmail.com*

Tsupikova O. A.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Language Training
Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
Mayakovsky ave., 26, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5834-4493
cpklena@gmail.com*

Key words: *Ukrainian as foreign language, foreign students, distance learning, synchronous and asynchronous online classes.*

The full-scale aggression has resulted in significant changes within the education system. In the complex conditions of martial law, the transition to mandatory distance learning has facilitated the restoration of the educational process and ensured the safe continuation of higher education in Ukraine for foreign students, regardless of their place of residence.

The article is intended to investigate the peculiarities of arranging distance learning of Ukrainian as a foreign language within a foreign language environment under the current conditions.

The complexities and distinctions of teaching language in a distance format compared to other humanities disciplines are considered. The emphasis is placed on the importance and necessity of communicative practice, which is essential for achieving a quality outcome. The positive aspects (remote global access, diversity of resources and teaching materials, etc.) and challenges (technical limitations of participants, time zone differences, weakening of non-verbal support, etc.) of distance education that arise when teaching Ukrainian as a foreign language are analyzed. It is underscored that online learning raises the standards for all participants in the educational process, enhances students' independent work, and expands the competencies of a teacher.

It is emphasized that the distance format can be executed through synchronous and asynchronous modalities. The research has demonstrated that synchronous online learning represents the most effective modality for distance education when studying Ukrainian as a foreign language. Its features in comparison with traditional classroom instruction are described, advantages and disadvantages are highlighted, and requirements for teachers and students are outlined. The peculiarities of the asynchronous learning format, the opportunities it provides, and its drawbacks are highlighted.

The analysis of distance learning of Ukrainian as a foreign language has

substantiated its productivity and potential. Currently, the online format stands as a worthy alternative to traditional classroom instruction, ensuring a continuous (and, in times of war, safe) educational process.

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна практика викладання іноземних мов, зокрема української як іноземної, – це симбіоз традиційних, перевірених досвідом «шляхів» навчання студентів і нових технологій, побудованих на широкому застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) та інновацій в освітньому процесі. Завдяки розвитку ІКТ, глобальній мережі «Інтернет» методика викладання мови зазнає істотних змін. За часів поширення пандемії COVID-19 заклади вищої освіти почали активно впроваджувати в освітній процес дистанційну форму навчання. Сьогодні в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну онлайн-формат – це найбільш виправданий і безпечний, а в деяких регіонах єдиний можливий шлях здобуття освіти як для вітчизняних, так і для іноземних студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про активне обговорення дистанційного навчання іноземних мов в українському мовознавстві (Л. Лимар, О. Сулік, Л. Ткаченко, О. Хмельницька й інші). О. Сулік [6] розкриває основні визначення дистанційного навчання, його особливості й історію розвитку, а також форми сучасного дистанційного викладання іноземних мов у навчальних закладах України. Л. Ткаченко й О. Хмельницька [7] здійснили порівняльний аналіз синхронного й асинхронного формату в контексті змішаного навчання та виділили деякі особливості кожного формату. О. Осова [5] узагальнює досвід організації кооперативного навчання іноземних мов в умовах дистанційної освіти, визначає переваги та недоліки основних сучасних платформ та їхні дидактичні можливості. Низку досліджень присвячено аналізу дистанційної освіти іноземних студентів (О. Лапузіна, Ж. Рагіна й інші), зокрема під час навчання української мови (С. Івлева, Т. Філат, О. Цупікова). Науковці розглядають особливості дистанційного навчання іноземних студентів, визначають його переваги та недоліки, проблеми та шляхи їх розв'язання. Т. Філат [10] узагальнює набутий досвід викладання української мови іноземцям у дистанційному режимі, окреслює труднощі, з якими стикаються і студенти, і викладачі. Проте, незважаючи на значні здобутки у вивченні проблематики дистанційного навчання іноземних мов, залишаються актуальними і вартими уваги особливості організації дистанційного навчання з української мови як іноземної.

Мета статті – дослідити особливості дистанційного навчання української мови як іноземної в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Дистанційна форма навчання передбачає здобуття освіти без фізичної присутності здобувачів у навчальному закладі та реалізується на онлайн-платформі за допомогою сучасних технічних засобів і телекомунікаційних технологій. Саме завдяки інформаційним, мережевим, програмним технологіям, попри проблеми, що пов'язані з війною, досить багато іноземних студентів продовжують здобувати освіту в нашій країні в онлайн-форматі.

Відомо, що викладання мови значно відрізняється від інших дисциплін, навіть гуманітарного профілю. Опанувати мову можна тільки за умови спілкування. Для формування практичних умінь, фонетичних і комунікативних навичок необхідна робота безпосередньо з викладачем. Тому наявність комунікативної практики є обов'язковою для отримання якісного результату. У зв'язку із цим під час дистанційного навчання української мови важливо створювати умови для розвитку навичок мовлення та розуміння мови в реальних комунікативних ситуаціях. Це можуть бути віртуальні рольові ігри, діалоги через відео- чи аудіозв'язок, взаємодія з носіями мови тощо.

Досвід роботи в дистанційному форматі свідчить про те, що навчання мови ускладнюється через брак комунікації, відсутність мовного середовища, несформованість у студентів умінь самоорганізації та самоконтролю. Не всі студенти готові до самостійної роботи з матеріалами, пошуку додаткової інформації, самостійного виконання завдань. Утруднився контроль з боку викладача за присутністю студентів на занятті (студенти вимикають камери, не реагують на запитання або виклики викладача), за добросесійним виконанням завдань (в умовах онлайн-навчання складно обмежити доступ студентів до джерел інформації під час проведення контрольних заходів).

Викликає стурбованість моральний і емоційний стан викладачів. Останнім часом активно обговорюється проблема професійного вигорання викладачів, які вимушені бути на зв'язку в режимі 24/7, перенавантажені додатковою роботою під час підготовки до практичних занять (розроблення презентацій, добір дидактичного, аудіо-, відеоматеріалу, складання тестів тощо). Онлайн-навчання вимагає від викладача підвищення не тільки лінгвістичної та комунікативної, але й технічної компетенції. Сучасний викладач має володіти необхідними знаннями для використання мультимедійних інструментів, орієнтуватися в різного роду програмах, які знаходяться на

освітніх платформах. Вагомого психологічного тиску додають і сучасні реалії війни. Але попри складні умови роботи освітяни відповідальні за якість надання освітніх послуг і готові долати виклики сьогодення.

Дистанційна освіта має як багато переваг, так і багато недоліків. Серед позитивних аспектів використання дистанційного навчання виділяємо:

- віддалений глобальний доступ – можливість навчатися іноземцям з будь-якої країни світу без обмежень географії з будь-якого пристрою завдяки інтернету та технологіям відеоконференцій;

- різноманітність ресурсів – онлайн-навчання дозволяє використовувати новітні досягнення інформаційних і телекомунікаційних технологій, широкий спектр онлайн-ресурсів (відео, аудіо, різні навчальні матеріали онлайн, вебдодатки тощо), які дають змогу утримувати увагу студента, розвивають наочно-образне мислення, знижують ступінь когнітивного навантаження, слугують способом семантизації незнайомої лексики, створюють додаткову візуальну опору для студента-інофона;

- доступність навчальних матеріалів – усі необхідні матеріали іноземні студенти отримують безкоштовно, зникає проблема нестачі/затримки підручників або посібників, немає необхідності носити із собою велику кількість літератури;

- застосування більш ефективної моделі навчання, яка поєднує аспекти традиційних та інноваційних форм, а саме: можливість більш урізноманітнити форми та методи організації навчання й активізації пізнавальної діяльності (інтерактивні ігри, віртуальні екскурсії тощо);

- залучення в навчальний процес фізично віддалених фахівців або заміни викладачів;

- більш індивідуалізоване навчання, коли студенти можуть працювати у власному темпі й отримувати більше уваги від викладача через індивідуальні консультації та зворотний зв'язок;

- доступність здобуття освіти студентам з обмеженими можливостями.

Потенційними складнощами, які виникають під час дистанційного навчання, є:

- потреба в надійному технічному оснащенні;
- переформатування окремих підходів і тем;
- покращення методичного забезпечення;
- підвищення кваліфікації викладацького складу й опанування нових знань і навичок педагогічної майстерності;

- проблеми зі здоров'ям (проблема зору, довготривала робота за комп'ютером, втомленість тощо).

Дистанційний формат може здійснюватися в синхронному й асинхронному режимах. Найбільш ефективною формою дистанційного навчання під час вивчення української мови як іноземної є син-

хронне онлайн-заняття, яке відбувається в режимі реального часу, наживо, де використовуються технічні засоби зв'язку, відповідно до встановленого закладом освіти розкладу занять. Фактично воно імітує традиційне очне заняття, у якому викладачі та студенти бачать і чують один одного, діляться знаннями, ставлять запитання й одразу ж отримують на них відповіді, працюють у групах, виконують завдання, спілкуються. Тільки група, у якій вони займаються, – віртуальна: замість аудиторної дошки – інтерактивна, замість піднятих рук – іконки активності, а для письмової комунікації існує чат.

На відміну від традиційного заняття, мовне заняття в синхронному онлайн-середовищі – це особлива форма організації педагогічного процесу. Воно вимагає від викладача глибокого розуміння особливостей комунікації та володіння цілим комплексом спеціальних навичок. В умовах онлайн-навчання компетенції викладача розширюються, до нього висувуються вимоги володіння не тільки педагогічними технологіями, а й методиками дистанційного навчання, знання психологічних особливостей спілкування у віртуальному середовищі, володіння мережевим інструментарієм і засобами спілкування в інтернеті. Дистанційне навчання оновлює роль викладача, який повинен постійно вдосконалювати свою кваліфікацію, підвищувати творчу активність відповідно до інновацій. Отже, особливості синхронного онлайн-заняття як специфічної форми навчальної комунікації зумовлені специфікою цифрового середовища та сформованими в ньому комунікативними звичками учасників спілкування. Неналежна увага до цих особливостей призводить до того, що навіть досвідченому викладачеві не вдається провести ефективно, цікаве і по-справжньому комунікативне онлайн-заняття, під час якого всі учасники почувалися б комфортно та залучено.

Перевагами синхронного онлайн-заняття, як і дистанційної форми взагалі, убачаємо: віддалений глобальний доступ; швидкий зворотний зв'язок; різноманітність ресурсів; доступність навчальних матеріалів; інтерактивну природу комунікації; розвиток навичок діалогового спілкування; застосування більш ефективної моделі навчання; стимулювання дисципліни через фіксований графік занять.

Потенційними складнощами, які виникають під час синхронного онлайн-заняття, є:

- технічні обмеження учасників – нестабільний інтернет-зв'язок, швидкість інтернет-з'єднання, сумісність пристроїв і програм, проблеми з мікрофоном, наявність відеокамери тощо;

- часовий пояс – перебування учасників спілкування в різних часових поясах значно ускладнює участь у синхронних заняттях;

– проблеми активної участі студентів – складність залучення всіх студентів до активного обговорення проблеми;

– зниження концентрації уваги та мотивації – утримувати увагу студента в цифровому середовищі – непросте завдання. Викладачам буває складно відстежити чинники, що відволікають, та швидко відреагувати на них;

– ослаблення невербальної підтримки під час спілкування зі студентами: викладач не отримує тілесних сигналів у вигляді кивків голови або зорового контакту про те, що його чують і розуміють. Труднощі частково знімаються, якщо в усіх учасників заняття є можливість транслювати своє відео, але на практиці часто буває, що під час групового заняття не всі студенти вмикають свої камери. У такому разі передбачено систему альтернативних невербальних сигналів: іконки активності учасників, індикатори зворотного зв'язку;

– складність здійснення якісного контролю – з одного боку, існує безліч платформ, на базі яких можна виконувати різні тестові завдання (що спрощує перевірку знань студентів), з іншого боку, значно ускладнилася перевірка письмових робіт студентів, особливо на початковому етапі вивчення української мови;

– відсутність презентації й інших навчальних медіаматеріалів, використання великого обсягу тексту у презентації та слабка опора на візуальний складник.

Асинхронний режим навчання передбачає взаємодію між учасниками (викладачем і студентами) з деякою затримкою в часі, обмін завданнями та їх розв'язанням за допомогою різноманітних засобів дистанційного зв'язку, як-от електронна пошта, форуми, соціальні мережі тощо. На відміну від синхронного заняття асинхронний режим уможливує опанування матеріалу у власному темпі сприйняття, без спроб встигнути за своїми одногрупниками, і водночас вимагає самодисципліни та самоконтролю, розвиненої здібності до тайм-менеджменту. Оскільки основою асинхронного навчання є переважно самостійна робота, важливу роль відіграє мотивація студентів, їхня здатність до самоорганізації. Перевагами асинхронного навчання вважаємо такі: максимальну гнучкість графіка, що дозволяє студентам працювати у зручній для них час; можливість працювати у власному темпі, який відповідає здібностям і потребам студентів; наявність часу для

глибокого осмислення / засвоєння навчального матеріалу; можливість переглянути пропущене заняття в записі, завантажити навчальні матеріали та своєчасно здати роботу на перевірку; формування навчальної автономії, критичного мислення студентів; можливість планувати власну роботу (порядок виконання завдань тощо).

Незважаючи на максимальну гнучкість асинхронного формату, існує чимало його недоліків: мінімізація розвитку комунікативних і мовленнєвих навичок; відсутність можливості розвивати діалогічне мовлення; відсутність постійного й одночасного контролю з боку викладача; відсутність візуальної, емоційної та психологічної комунікації з учасниками навчального процесу; відсутність групової роботи; ризик виникнення академічної недоброчесності; зниження соціальної взаємодії; відчуття відокремленості, ізоляваності; втрата мотивації через відсутність регулярного контакту з одногрупниками та викладачем.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. В умовах воєнного стану значна частина іноземних студентів вимушена продовжувати навчання в українських вишах дистанційно. Вони стикаються з безліччю проблем, серед яких складність адаптації до нової форми освіти (особливо для студентів-першокурсників), не досить розвинуті навички самостійної роботи, відсутність мовного середовища, брак спілкування з одногрупниками тощо. Водночас дистанційне навчання позитивно впливає на студентів, спонукає їх до вдосконалення самоорганізації та посилення наполегливості в досягненні результату. Від викладачів дистанційний формат потребує творчості та гнучкості, готовності та здатності трансформувати методичну систему відповідно до нових викликів сьогодення. Звісно, дистанційна освіта має як переваги, так і недоліки. Але нині онлайн-навчання – це гідна альтернатива традиційним заняттям в аудиторії, нова реальність, яка забезпечує безперервний (а під час війни і безпечний) освітній процес. Дистанційний формат уможливує утримання контингенту іноземних студентів, зберігає науково-педагогічний склад у вишах.

Дистанційна освіта – це продуктивна форма навчання, яка має великі перспективи. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми організації дистанційного навчання української мови як іноземної і свідчить про необхідність подальшого її розроблення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ragrina Z., Gura O. Enriching the content of foreign medical students' independent work by on-line courses on the edx platform. *Медицинські перспективи*. 2021. Т. 26. С. 63–68.
2. Івлева С. Формування міжкультурної мовної компетенції іноземних студентів у форматі дистанційного навчання: недоліки та переваги. *Наукові записки* : збірник наукових статей. 2021. № 150. С. 105–111.

3. Дистанційне навчання у системі підготовки іноземних студентів в Україні / О. Лапузіна та ін. URL: <http://surl.li/rokqe> (дата звернення: 29.02.2024).
4. Лимар Л. Основні переваги та недоліки дистанційного навчання іноземних мов у немовному закладі вищої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 1. С. 24–29.
5. Осова О. Організація кооперативного навчання іноземних мов в умовах дистанційної освіти. *Академічні студії*. Серія «Педагогіка». 2022. № 2 (4). С. 128–135.
6. Сулік О. Проблематика дистанційного навчання іноземних мов в Україні. *InterConf*. 2022. № 105. С. 143–153.
7. Ткаченко Л., Хмельницька О. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : збірник наукових праць. Запоріжжя, 2021. Вип. 75. С. 91–96.
8. Дистанційне навчання української мови: проблеми та шляхи їх вирішення / Т.В. Філат. *Актуальні проблеми навчання іноземних студентів* : матеріали XXIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Дніпро, 2021. С. 98–103.
9. Цупікова О. Синхронне онлайн-заняття з УМІ як особлива форма навчання в умовах сьогодення. *Актуальні питання лінгводидактики: традиції та новаторство* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної онлайн конференції. Запоріжжя, 2023. С. 112–114.

REFERENCES

1. Ragrina, Z.M., Gura, O.I. (2021). Enriching the content of foreign medical students' independent work by on-line courses on the edx platform. *Medical perspectives*. Vol. 26. P. 63–68.
2. Ivlieva, S.M. (2021). Formuvannia mizhkulturnoi movnoi kompetentsii inozemnykh studentiv u formati dystantsiinoho navchannia: nedoliky ta perevahy [Developing Intercultural Linguistic Competence of Foreign Students in the Distance Learning Format: Disadvantages and Advantages]. *Naukovi zapysky : zbirnyk naukovykh statei*. Vol. 150. P. 105–111.
3. Lapuzina, O., Loboda, A., Strelchenko, A. Dystantsiine navchannia u systemi pidhotovky inozemnykh studentiv v Ukraini [Distance learning in the system of training foreign students in Ukraine]. URL: <http://surl.li/rokqe> (data zvernennia: 29.02.2024).
4. Lyamar, L. (2022). Osnovni perevahy ta nedoliky dystantsiinoho navchannia inozemnykh mov u nemovnomu zakladi vyshchoi osvity [The main advantages and disadvantages of distance learning of foreign languages in a non-language higher education institution]. *Ukrainskyi Pedagogichnyi zhurnal*. Vol. 1. P. 24–29.
5. Osova, O.O. (2022). Orhanizatsiia kooperatyvnoho navchannia inozemnykh mov v umovakh dystantsiinoi osvity [Organisation of cooperative learning of foreign languages in the context of distance education]. *Akademichni studii. Seriia "Pedagogika"*. Vol. 2 (4). P. 128–135.
6. Sulik, O. (2022). Problematyka dystantsiinoho navchannia inozemnykh mov v Ukraini [Problems of distance learning of foreign languages in Ukraine]. *InterConf*, Vol. 105. P. 143–153.
7. Tkachenko, L.V., Khmelnytska, O.S. (2021). Osoblyvosti vprovadzhennia dystantsiinoho navchannia v osvitnii protses zakladu vyshchoi osvity [Features of implementing distance learning in the educational process of a higher education institution]. *Pedagogika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh: zb. nauk. prats. Zaporizhzhia*, Vol. 75. P. 91–96.
8. Filat, T.V., Sydora, M.Yu., Zaporozhets, O.S., Serbinenko, L.M. (2021). Dystantsiine navchannia ukraïnskoi movy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Distance learning of the Ukrainian language: problems and solutions]. *Aktualni problemy navchannia inozemnykh studentiv: materialy XKhIII Vseukraïnskoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii*. Dnipro. P. 98–103.
9. Tsupikova, O.A. (2023). Synkhronne onlain-zaniattia z UMI yak osoblyva forma navchannia v umovakh sohodennia [Synchronous online class with ULF as a special form of learning in today's conditions]. *Aktualni pytannia lnhvodydaktyky: tradytsii ta novatorstvo: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi onlain konferentsii*. Zaporizhzhia. P. 112–114.